

УДК 347.91/.95

Biblid 1451-3188, 22 (2023)

Год XXII, бр. 83, стр. 59–74

Изворни научни рад

Рад примљен 17. 7. 2023. године

Рад одобрен 10. 8. 2023. године

DOI: https://doi.org/10.18485/iipe_ez.2023.22.83.4

СИСТЕМ Е-CODEX СА ОСВРТОМ НА СИСТЕМ Е-ПРАВОСУЂА

Владимир ЧОЛОВИЋ*

Апстракт: Један од циљева функционисања Европске уније (ЕУ) јесте и уједначавање правила судског поступка, односно међународне правне помоћи што се, између осталог, односи и на прекограничну размену докумената и података који се тичу судских и осталих предмета. Уговором о оснивању ЕУ из 1992. године, ова проблематика је била ближе дефинисана, да би Уговором из Амстердама из 1997. године правосудна сарадња била обухваћена у оквиру првог стуба ЕУ, што је омогућило доношење аката који имају наднационални карактер у овој области. С обзиром на то да се ради о веома битној компоненти функционисања судског поступка са елементом иностраности, појавила се потреба за дефинисањем инструмената који ће допринети ефикасној размени документационо-информационих података. Један од тих инструмената је и дигитализација која је допринела развоју система е-правосуђа, а касније и успостављању и развоју система е-CODEX-а. Уредбом 2022/850 Европског парламента и Савета од 30. маја 2022. године, о рачунарском систему за прекограничну електронску размену података у области правосудне сарадње у грађанским и кривичним стварима, обезбеђује се ефикасан приступ правосуђу од стране грађана и правних лица. Уредба је донета ради унапређења правосудне сарадње у грађанским, трговачким и кривичним стварима између држава чланица. Ова Уредба успоставила је систем е-CODEX који одређује електронску размену података, а што укључује сваки садржај који се може пренети у електронском облику. Аутор у раду

* Институт за упоредно право Београд. Е-mail: v.colovic@iur.rs. Рад је настао као резултат научноистраживачког рада Института за упоредно право, који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, према Уговору о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2023. години (евиденциони број: 451-03-47/2023-01/200049 од 3.2.2023).

посећује посебну пажњу анализи система е-CODEX-а и е-правосуђа и њиховом значају за Републику Србију.

Кључне речи: Систем е-CODEX, систем е-правосуђа, дигитални стандарди, правосудна сарадња

1) УВОД

Један од најбитнијих елемената функционисања међународне правне помоћи јесте правилно достављање судских и других докумената између судских и других органа у различитим земљама. Правилно достављање је један од услова за правилно доношење одлука у поступцима, у којима је присутан елемент иностраности. Но, због достављања које понекад може бити везано за дуг временски период, бива угрожено и доношење одлука у наведеним поступцима. Осим општих правила у овој области која се примењују на достављање, ова област регулише се и билатералним и мултилатералним конвенцијама које олакшавају начин достављања, али само у појединим областима на које се конвенција односи. Но, у ЕУ се у задње три деценије таква ситуација променила, барем када је ова организација у питању. Наиме, Уговором о оснивању ЕУ из 1992. године, закљученим у Маастрихту, омогућено је, између осталог, интензивирање сарадње држава у области уједначавања правила судског поступка. Поглављем IV Уговора правосудна сарадња стављена је у домен тзв. Трећег стуба ЕУ – сарадње у области правосуђа и унутрашњих послова, а ова сарадња имала је међувладин карактер, што значи да је подразумевала закључење међународних конвенција ради регулисања појединих области сарадње.¹ Уговором из Амстердама, од 10. новембра 1997. године, правосудна сарадња премештена је у тзв. Први стуб Уније, што је омогућило да се у овој области доносе акти који имају наднационални карактер (уредбе). Лисабонски уговор од 13. децембра 2007. године (који је ступио на снагу 1. децембра 2009. године), дефинише судску сарадњу са прекограничним дејствима на основу начела узајамног признавања судских одлука, као и одлука у вансудским предметима. Сарадња подразумева и прекогранично достављање судских и вансудских докумената, потом сарадњу у прикупљању доказа, приступ правосуђу итд.² Осим тога, стварање Европске судске мреже постао је основ сарадње у грађанским и трговачким стварима у оквиру ЕУ.³ Иначе, циљ

¹ Владимир Чоловић, „Судска сарадња у грађанским и трговачким стварима”, *Усклађивање права Републике Србије са правним тековинама ЕУ: приоритети, проблеми, перспективе*, Институт за упоредно право, Београд 2012, стр. 195.

² Владимир Чоловић, *op. cit.*, стр. 196.

³ Европска судска мрежа дефинисана је Одлуком о успостављању Европске судске мреже у грађанским и трговачким стварима 470/2001. Видети: “Council Decision of 28 May 2001 establishing a European Judicial Network in civil and commercial matters 2001/470/EC”, *Official Journal of the European Communities* L 174, 27/06/2001, pp. 25–31.

Европске судске мреже јесте обликовање информационог система ради унапређења судске сарадње између чланица.⁴ Један од начина унапређења судске сарадње и прекограничне размене података јесте и увођење дигитализације у ову област, као и употреба електронских инструмената. Процес дигитализације прекограничних поступака у ЕУ почео је много година пре пандемије изазване ширењем вируса Ковид-19 (Covid-19). Тај процес се суочавао и суочава се са бројним изазовима на нивоу законодавстава појединих земаља, који се односе на различита правила, али и са изазовима који се тичу различитих нивоа информационих технологија у земљама ЕУ. Ограничена употреба технолошких решења у вођењу поступака у многим земљама чланицама, као и спор развој дигитализације, допринео је отежаном приступу различитим подацима у овој области, нарочито кад је у питању прекогранична сарадња. Но, пандемија је допринела модернизацији дигитализације правосудних поступака. Криза коју је изазвала пандемија показала је да постоји потреба да се створи основ за приступање подацима и у случајевима кад је физичко присуство немогуће. Самим тим, предузети су кораци ка измени законодавства како би се легализовала технолошка решења неопходна за дигитализацију података и слободан приступ њима.⁵ Међутим, и пре пандемије стварао се основ за увођење дигитализације у ову област. То показује систем е-правосуђе, као и систем е-CODEX. Акт који је јасно дефинисао систем е-CODEX-а јесте Уредба 2022/50 Европског парламента и Савета од 30. маја 2022. године, о рачунарском систему за прекограничну електронску размену података у области правосудне сарадње у грађанским и кривичним стварима (систем е-CODEX), и измени Уредбе 2018/1726 (даље: Уредба е-CODEX).⁶ Ова Уредба је усвојена како би се обезбедио ефикасан приступ правосуђу од стране грађана и правних лица и како би се олакшала правосудна сарадња у грађанским, трговачким стварима и кривичним стварима између држава чланица, а у складу с циљевима у области слободе, безбедности и правде који су утврђени у трећем делу Главе V Уговора о функционисању ЕУ.⁷

⁴ Владимир Чоловић, *op. cit.*, стр. 198.

⁵ Elena Alina Onțanu, "The Digitalisation of European Union Procedures: A New Impetus Following a Time of Prolonged Crisis", *Law, Technology and Humans*, 2023, vol. 5, No. 1, p. 94. Интернет: <https://lthj.qut.edu.au/>, 10.7.2023.

⁶ "Regulation (EU) 2022/850 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2022 on a computerised system for the cross-border electronic exchange of data in the area of judicial cooperation in civil and criminal matters (e-CODEX system), and amending Regulation (EU) 2018/1726 (Text with EEA relevance)", *Official Journal of the European Communities* L 150, 1.6.2022, pp. 1–19.

⁷ Преамбула 1 Уредбе е-CODEX.

2) ОПШТА ПРАВИЛА МЕЂУНАРОДНОГ ПРИВАТНОГ ПРАВА

Осврнућемо се, кратко, на начине достављања писмена у иностранство код спровођења међународне правне помоћи, а по правилима Међународног приватног права. Први начин је дипломатски пут, ако се писмено доставља страном држављанину. Други начин је конзуларни пут, ако се писмено доставља домаћем држављанину који се налази у иностранству. Постоји и трећи начин, а то је домицил нотфикације, односно постављање пуномоћника за пријем писмена, ако се не може сазнати адреса лица коме се мора доставити писмено. Општа правила дипломатског начина достављања подразумевају следеће чињенице. Домаћи суд (суд који је донео ту одлуку) доставља акт, односно писмено домаћем Министарству правде. Потом, Министарство доставља писмено домаћем Министарству иностраних послова, а ово Министарство доставља тај акт страном Министарству иностраних послова. Коначно, писмено се доставља по правилима земље пријема.⁸ Уопште, наведени начини достављања, на првом месту, доводе до дужег трајања поступака. Друго, може се десити да се неко писмено неправилно достави, што представља битну повреду поступка. Директна комуникација између агенција за пријем и пренос писмена доводи до бржег поступања у овим ситуацијама, а што је предвиђено појединим конвенцијама, као што је нпр. Европска конвенција о обавештењима о страном праву,⁹ чији је Република Србија потписник.

3) РАЗВОЈ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ ПРАВОСУДНЕ САРАДЊЕ

Законске и технолошке промене, које су у току на националном нивоу многих земаља подржавају правосудну сарадњу и стварају основ за изградњу интероперабилности у прекограничним поступцима. Због тога се мора дефинисати спремност за имплементирање информационо-комуникационих технологија (ИКТ) у овој области. Међутим, иако је у оквиру ЕУ подстицана употреба ИКТ у прекограничним случајевима, као што је нпр. извођење доказа у поступцима о малим потраживањима, затим код преноса докумената и захтева између надлежних националних органа, ретко се иста користила. Већина законодавастава подржава правосудну сарадњу, али је, ипак, земљама чланицама остављена могућност да одлуче да ли ће или неће увести обавезну употребу ИКТ у овим случајевима.¹⁰ Прекогранични систем, као што је е-

⁸ Маја Станивуковић, Мирко Живковић, *Међународно приватно право*, општи део, Београд 2004, стр. 167.

⁹ „Закон о ратификацији Европске конвенције о обавештењима о страном праву”, *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори* бр. 7/91.

¹⁰ Elena Alina Onțanu, *op. cit.*, p. 95.

CODEX, ослања се на националне приступне тачке (софтвери за размену података) и прекогранично признавање правних дејстава процедуралних корака спроведених у различитим земљама у дигиталном формату.¹¹ Дигитализација правосудне сарадње и регулатива о приступу правосуђу морају да укључе одредбе које се односе на извођење доказа и достављање докумената, као и приступ правди.¹² Оно што је битно дефинисати у овој области односи се на следеће: 1) Дефинисање правила о обезбеђењу опште електронске комуникације између судова и надлежних органа, као и приступних тачака децентрализованог ИКТ система ЕУ; 2) Обезбеђење прихватања електронске комуникације између држава чланица за све прописе који се примењују у области прекограничне сарадње; 3) Омогућавање употребе средстава комуникације на даљину; 4) Дефинисање правних дејстава електронских докумената; 5) Дефинисање доступности електронских метода плаћања накнада; 6) Обезбеђење заштите личних података, и 7) Дефинисање овлашћења Европске комисије да креира и одржава референтни софтвер за имплементацију овог система у земљама чланицама.¹³ Иначе, развој ИКТ можемо посматрати кроз три главне фазе у задње четири деценије. У свакој од ових фаза ИКТ функционише само уз одговарајуће управљање. У правосуђу, ИКТ функционише на начин да подржава регистрацију предмета у бази података, као и израду докумената. У осамдесетим годинама 20. века није било потребно стандардизовати радне процесе, а ни водити рачуна о безбедности података.¹⁴ Мрежне ИКТ су се појавиле деведестих година 20. века. Тада је била омогућена сарадња међу субјектима који спроводе ову технологију, али се није примењивао специфичан начин рада. Корисник је могао да управља системима за састављање и складиштење докумената у мрежном систему. Такође, корисник је могао да дели документе, али није постојао захтев стандардизације. Судови су могли да користе е-пошту, базе података судске праксе, као и дигиталне датотеке. Наравно, то је захтевало одређену стандардизацију, али ИКТ тада то не чини. Једна од карактеристика те фазе је и широко коришћење интернета, за који везујемо веб-локације које пружају информације заинтересованим лицима.¹⁵ Трећу фазу везујемо за почетак 21. века. Субјекти већ дигитално комуницирају са спољним корисницима. ИКТ више није алат већ окружење. Правосуђе користи систем е-правосуђе. Радним токовима се управља дигитално. Овај облик ИКТ, који се назива и *enterprise* ИКТ, захтева да буде унапред одређен и стандардизован. Процедурална

¹¹ Elena Alina Onțanu, *op.cit.*, p. 96.

¹² Elena Alina Onțanu, *op. cit.*, p. 97.

¹³ Elena Alina Onțanu, *op. cit.*, p. 98.

¹⁴ Dory Reiling, Francesco Contini, "E-Justice Platforms: Challenges for Judicial Governance", *International Journal for Court Administration*, 2022, vol.13, Issue 1, p. 5.

¹⁵ *Ibidem*

правила су кодирана, а дигитализован је и радни процес. Било је потребно, унапред, одлучити ко ће бити овлашћен за доношење одлука у овом систему.¹⁶ Иако ИКТ у области правосуђа може да доведе до брзог развоја овог система, ипак постоје одређени проблеми, који су везани за поједине нормативне и институционалне аспекте функционисања правосуђа у неким земљама. За решење проблема потребно је испуњење следећих услова: 1) Увођење јединственог и централизованог софтвера за управљање и дистрибуцију предметима; 2) Едукација становништва о е-правосуђу, и 3) Ширење свести о суштинском значају овог система.¹⁷ Такође, једно од питања које се овде поставља односи се на електронске податке као доказна средства. Наиме, да ли мејл, документ који је послат електронским путем, као и било која информација која је послата на било који од електронских начина комуникације, може бити сматрана доказом у поступку? С обзиром на значај дигитализације у овој области, велики број законских аката у различитим земљама утврђују да спис, писмени поднесак, пошиљка, као и други документи који су у електронској форми, могу да се третирају једнако као и писани документи, односно да имају исту правну снагу. Самим тим, имају статус доказног средства у поступку.¹⁸ Најзад, због тога што управљање ИКТ захтева стручност, потребно је да дефинишемо шта се подразумева под дигиталним радницима и дигиталним професијама.¹⁹ Иако ова материја спада у радноправну област, сматрамо да је веома важно да одредимо статус овог занимања, односно, професије. Дигиталне професије се све чешће поистовећују са појединим облицима рада, као што су прекарни облици рада, радници по позиву итд. Можемо рећи да се ради о новим формама радног ангажовања. Али, појам дигиталних радника има своје специфичности. То зависи од тога који се посао обавља овим путем. Један од проблема који се појављује код дефинисања овог појма, односи се и на разноврсност дигиталних професија које немају ниједан заједнички елемент, када је реч о врсти послова, дужини трајања ангажовања, заради и сл. Но, оно што је, ипак, заједничко односи се на чињеницу да сви дигитални радници употребљавају ИКТ као средство прибављања посла и комуникације.²⁰ Наведено морамо имати на уму и када говоримо о употреби ИКТ у правосуђу, односно, прекограничној размени података.

¹⁶ Dory Reiling, Francesco Contini, *op. cit.*, p. 6.

¹⁷ Luca Brocca, "Towards e-Justice: European and National Experiences", 21 September 2022. Интернет: <https://just-access.de/towards-e-justice-european-and-national-experiences/>, 8.7.2023. p. 10.

¹⁸ Драган Прља, Миодраг Савовић, „Е-маил као доказно средство у упоредном праву”, *Страни правни живот*, 2009, бр. 2, стр. 78.

¹⁹ Марио Рељановић, „Информационе технологије и изазови у реформи радног права”, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 2020, vol. 2, стр. 765.

²⁰ *Ibid.*, стр. 766.

4) Е-ПРАВОСУЂЕ

Регулисање достављања судских и вансудских акта је од изузетне важности за ефикасно функционисање правосуђа. Од 2000. године поступак прекограничног достављања судских и вансудских аката прерастао је традиционални приступ, који је заснован на обимним и спорим дипломатским каналима који су подразумевали низ фаза до коначног достављања неког документа адресату у земљи пријема. Оно што је било потребно постићи односило се на усклађивање правила националних законодавстава с поштовањем основних права обе стране, како оне која доставља документ тако и оне коме се тај документ доставља. То се односи на језик на коме мора бити достављен документ, затим дефинисање поступка у случају одбијања пријема документа итд.²¹ Но, и пре него што је дефинисан шири приступ дефинисању ове материје, нека од наведених правила била су садржана у Уредби о платном налогу, као и у Уредби о споровима мале вредности.²² Наиме, Уредбом о платном налогу установљен је поступак европског платног налога, којим се поједностављују прекогранични спорови о неспорним новчаним потраживањима у грађанским и трговачким стварима. Европски платни налог признају и извршавају све државе чланице осим Данске, без потребе за клаузулом извршности.²³ Ово решење омогућава повериоцима да покрену поступак без појављивања пред судом, користећи се стандардизованим обрасцима које могу испунити и послати надлежном суду.²⁴ По Уредби о споровима мале вредности спорови се могу покретати и путем европског е-портала е-правосуђа. Тиме је унапређено вођење поступака који се односе на износе који не премашују 2.000 евра. У питању је писмени поступак, осим у случајевима када суд сматра да је потребна усмена расправа. Примењује се, како на спорове којим се захтева материјална штета тако и на спорове које се односе на нематеријалну штету. Судска одлука у оваквом спору аутоматски се признаје и извршава у другој држави чланици.²⁵ Систем

²¹ Rossana Amato, Marco Velicogna, "Cross-Border Document Service Procedures in the EU from the Perspective of Italian Practitioners – The Lessons Learnt and the Process of Digitalisation of the Procedure through e-CODEX", *Laws*, 2022, vol. 11, No. 6, p. 81. Интернет: <https://www.mdpi.com/2075-471X/11/6/81>, 8.7.2023.

²² "Regulation (EC) No 1896/2006 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 creating a European order for payment procedure", *Official Journal of the European Communities* L 399, 30.12.2006, pp. 1–32; "Regulation (EC) No 861/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 establishing a European Small Claims Procedure", *Official Journal of the European Communities* L 199, 31.7.2007, pp.1–22.

²³ Приручник о европском праву у подручју приступа правосуђу, Агенција ЕУ за темељна права, Вијеће Европе, стр. 180. Интернет: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Handbook_access_justice_HRV, 11.7.2023.

²⁴ Приручник о европском праву у подручју приступа правосуђу, *op. cit.*, стр. 181.

²⁵ *Ibidem*

е-правосуђа је један од камена темељаца ефикасног функционисања правосуђа у државама чланицама. Е-правосуђе представља суштински инструмент за пружање правне заштите грађанима и правним лицима у дигиталној ери. У оквиру е-правосуђа, Европска комисија развија сигурну интернет платформу за комуникацију између правосудних органа земаља чланица. Циљ е-правосуђа је да олакша приступ правди и функционисање правосудних система, што се односи и на прекограничне предмете.²⁶ Постоје три главне групе услуга е-правосуђа које се морају подржати: 1) Приступ информацијама из области правосуђа који ће се остваривати кроз одржавање и даљи развој портала е-правосуђе, као и кроз повезивање националних регистара; 2) Приступ судовима и другим органима у прекограничним предметима путем средстава електронске комуникације између судова и странака у поступку, и 3) Комуникација између правосудних органа земаља чланица у оквиру инструмената који су усвојени у европском правосудном простору у области грађанског, кривичног и управног права, преко портала е-правосуђе које треба да се развије као ефикасно средство за ефикасну и безбедну размену информација, укључујући наравно и е-CODEX мрежу.²⁷ Осим тога, портал е-правосуђа служи да се заинтересовани информишу о многим питањима везаним за област права, као што је увид у јавне књиге, информације о правосудном систему друге земље, ангажовање адвоката у страниј земљи итд. Оговори на ова питања доступна су на 23 званична језика ЕУ.²⁸ Иначе, Европска конвенција о људским правима не дефинише посебне захтеве за е-правосуђе, али спровођење иницијатива за овај систем подлеже правилима која регулишу приступ суду и право на правично суђење по члану 6. Конвенције. Навешћемо један интересантан пример. Радило се о случају: „Адвокатски партнери против Словачке” у коме је тужилац, односно друштво са ограниченом одговорношћу, тражило да поднесе више до 70.000 грађанских тужби ради наплате дугова. С обзиром на број тужби, оне су снимљене на CD и послате су суду са образложењем. Иако је домаћи закон дозвољавао подношење захтева на наведени начин, суд је одбио да региструје ове тужбе јер није имао потребну опрему за наведено. Жалба Уставном суду је одбачена, јер је поднета ван законског рока од два месеца. Европски суд за људска права оценио је да би жалбе и пратећа документација морале бити одштампане на 40 милиона страница. Под овим околностима, избор метода подношења пријаве се не може сматрати неразумним. Право Словачке предвиђа електронско подношење тужби, а тужиоцу се не може истаћи

²⁶ Sandra Taal, Josje Groustra, Zoi Kolitsi, Ernst Steigenga, Marco Velicogna, “Connecting the European e-Justice Community: Towards a New Governance Model for e-CODEX, *Public Sciences & Policies*, 2019, vol. V, No. 1, p.36.

²⁷ *Ibid.*, p. 37.

²⁸ Luca Brocca, *op. cit.*, p. 3.

примедба на коришћење ове опције. Можемо да закључимо да је одбијање суда да региструје наведене тужбе несразмерно ограничење права тужилаца на приступ суду.²⁹ Појам „е-правосуђе” обухвата употребу електронске поште, подношење захтева електронским путем, пружање информација путем интернета, употребу видео конференција код саслушања или вођења поступака, интернетско праћење регистрација и тока предмета, као и могућност приступа подацима и одлукама електронским путем од стране судија и других доносиоца одлука.³⁰ У вези са наведеним, можемо рећи да су основни циљеви е-правосуђа следећи: а) могућност остваривања процесних права у електронском облику од стране грађана и правних лица; б) пружање е-услуга од стране правосудних органа; в) побољшање унутрашње организације рада путем електронске размене података; г) размена докумената електронским путем између правосудних органа, и д) размена докумената и података електронским путем између правосудних органа и органа јавне управе.³¹

5) МЕРЕ ЕУ

Систем е-CODEX се ослања на употребу бољих технолошких решења за повећање ефикасности процеса пружања прекограничних услуга, безбедну размену електронских докумената између пошиљаоца и примаоца, ублажавања многих сложености које су носиле са собом раније процедуре достављања. То се, пре свега, односи на време достављања и безбедносне проблеме везане за чување података.³² Систем е-CODEX дефинише да електронска размена података укључује сваки садржај који се може пренети у електронском облику, а који се односи на текст или звук, као и аудио-визуелни запис у облику података, датотека и метаподатака.³³ Систем е-CODEX се успоставља у оквиру правног система ЕУ, којим се утврђују правила о његовом функционисању и развоју на основу Главе VI Повеље ЕУ о основним правила.³⁴ Овај систем посебно је пројектован за олакшање прекограничну електронску размену података у области правосудне сарадње у грађанским и кривичним стварима. Систем е-CODEX мора да побољша ефективност прекограничне комуникације између надлежних органа, као и да олакша приступ правосуђу

²⁹ *Ibid.*, pp. 2–3.

³⁰ Приручник о европском праву у подручју приступа правосуђу, *op. cit.*, стр. 181.

³¹ Geroge G. Dimitrov, “E-justice as adopted in Bulgaria”, *Digital Evidence and Electronic Signature Law Review*, 2013, Vol. 10, p. 97. Интернет: <https://sas-space.sas.ac.uk/5551/1/2027-2917-1-SM.pdf>, 10.7.2023.

³² Rossana Amato, Marco Velicogna, *op. cit.*

³³ Преамбула 9, Уредбе е-CODEX.

³⁴ Преамбула 12, Уредбе е-CODEX.

за грађане и правна лица. Иначе, одговорност за управљање системом е-CODEX-а поверена је Агенцији ЕУ за оперативно управљање опсежним информационим системима у области слободе, безбедности и правде која је основана Уредбом ЕУ 2018/1726 (даље: Агенција).³⁵

6) САДРЖАЈ

Посветићемо пажњу најважнијим елементима система е-CODEX, као и органима који су предвиђени да управљају њиме. Сам систем е-CODEX децентрализован је и интероперативни систем који служи за прекограничну комуникацију, како би се поједноставила електронска размена података у грађанским и кривичним стварима. Овај систем дефинише софтверске пакете (приступне тачке којима управљају одређена тела), који на безбедан начин омогућавају слање и пријем информација. У свакој земљи чланици овим системом управља национални орган јавне власти или правно лице које је овлашћено на основу одлуке националног органа јавне власти. Повезани систем односи се на информациони систем који је повезан са приступним тачкама, у оквиру сваке чланице, а који се односе на софтверске пакете. Модел пословних процеса је такође дефинисан овим системом и односи се на графички или текстуални приказ свих података који се размењују, као и на активности које се морају спровести како би се допринело размени података између две или више чланица. Оно што је најбитније за функционисање Уредбе е-CODEX односи се на координирану примену свих наведених елемената у свим државама чланицама. Софтверски пакети, односно приступне тачке, као и дигитални стандарди који су саставни део тих пакета, најбитнији су за прекограничну размену свих података који се тичу грађанских и кривичних ствари. Одговорност држава чланица састоји се у именовању тела који ће се старати о примени овог система, али је најбитнија улога Агенције која управља целим информационим системом, и која је овлашћена да оснива одговарајућа тела која ће олакшати Агенцији праћење, пре свега безбедну размену података, као и број безбедносних инцидената који могу утицати на систем е-CODEX.

Систем е-CODEX

Уредба е-CODEX дефинише шта чини овај систем. Као што смо рекли, он се састоји из софтверских пакета (приступних тачака) који служе за слање и пријем информација. Затим, овај систем чине и техничке спецификације које се односе на електронску структуру података који су размењени преко система е-CODEX. Најзад, овај систем не би функционисао без пратећих

³⁵ Преамбула 7, Уредбе е-CODEX.

софтверских производа, као и друге документације која служи за наведену прекограничну размену информација. Софтверски пакети састоје се из скупа протокола којима се омогућава безбедна размена информација путем телекомуникационе мреже. Наведеним се омогућава дефинисање, бележење и повезивање порука, затим провера да ли се ради о комплетним и аутентичним информацијама, као и израда доказа о пријему размењених порука уз истицање времена пријема.³⁶ Значи, основ функционисања овог система састоји се у правилном управљању софтверским пакетима, у оквиру којих се дефинишу и дигитални стандарди.

Одговорност држава за функционисање система е-CODEX

Државе чланице одобравају коришћење софтверских пакета на њиховим територијама, у складу са националним законодавствима и правом ЕУ. Државе чланице воде попис софтверских пакета, као и дигиталних стандарда који се примењују у оквиру сваког пакета. Државе чланице дужне су да о свим изменама пописа обавештавају Агенцију. Такође, државе чланице дужне су да врше надзор над применом софтверских пакета. Ова Уредба посебно одређује да државе чланице не смеју да управљају својим софтверским пакетима у трећим земљама, односно земљама нечланицама. Осим тога, свака држава чланица именује одређени број кореспондената за систем е-CODEX који је сразмеран броју софтверских пакета. Свака држава чланица је дужна да обавести Агенцију о попису кореспондената за систем е-CODEX, као и о изменама тог пописа.³⁷ Систем е-CODEX свеобухватан је концепт прекограничне размене података, али се он односи само на државе чланице, што, ипак, говори о ограничењима у односу према трећим земљама. Сигурно је да тада примењујемо другачија правила за размену података, која зависе од тога да ли се примењују међународни уговори или општа правила у овој области.

Преузимање система е-CODEX од стране Агенције

Агенцији се омогућила припрема за преузимање система е-CODEX, тако да је субјектима који управљају овим системом Уредбом е-CODEX наложено да до 31. децембра 2022. године поднесу документ о предаји истог којим се утврђују детаљни договори у вези са преносом овог система, као и критеријуми за успешан процес предаје. Процес предаје и преузимања наведеног система спроводи се у року од шест месеци од предаје наведеног

³⁶ Члан 5. Уредбе е-CODEX.

³⁷ Члан 8. Уредбе е-CODEX.

документа. Агенција преузима одговорност за систем е-CODEX између 1. јула и 31. децембра 2023. године.³⁸ Након преузимања система е-CODEX Агенција је одговорна за одржавање високог нивоа безбедности при извршавању свих задатака, што укључује како безбедност софтверске тако и безбедност хардверске информационе структуре. Осим тога, Агенција је дужна да успостави безбедносни план за е-CODEX, водећи рачуна о тајности података који се обрађују у овом систему. Субјекти, који су овлашћени да управљају софтверским пакетима имају искључиву одговорност за њихово функционисање. Осим тога, субјекти имају и дужност да без одлагања обавештавају Агенцију о свим инцидентима који се догоде.³⁹

Саветодавна група за е-CODEX и одбор за управљање програмом е-CODEX

Предвиђено је да Саветодавна група за е-CODEX пружа Агенцији потребно стручно знање у вези са овим системом, посебно у вези са разменом искустава и најбоље праксе. Осим тога, Саветодавна група прати стање у погледу примене система е-CODEX у државама чланицама, затим евалуира потребу за новим дигиталним стандардима у овом систему, поспешује размену знања, а прати и усклађеност рада Агенције са захтевима који се тичу нивоа услуга утврђених Уредбом е-CODEX.⁴⁰ Агенција, односно њен Управни одбор, по одредбама Уредбе е-CODEX оснива Одбор за управљање програмом система е-CODEX. Задаци Одбора се односе на давање савета Управном одбору Агенције о дугорочној одрживости система е-CODEX, затим на обезбеђивање одговарајућег управљања овим системом, као и на праћење поштовања начела независности правосуђа и покретање превентивних или корективних мера.⁴¹ Државе чланице су дужне да до 31. јануара сваке године достављају Агенцији податке о функционисању софтверских пакета и размени података, као и о броју евентуалних инцидената у овом систему.⁴² Осим тога, Агенција је дужна да након преузимања одговорности за функционисање система е-CODEX, као и сваке две године након тога, доставља извештај Комисији о техничком функционисању и употреби система е-CODEX, као и о безбедности истог. Извештај, нарочито, мора да садржи: 1) Попис и број дигиталних стандарда; 2) Број одобрених софтверских пакета за сваку државу чланицу; 3) Број техничких порука који су послати преко система е-CODEX, и 4) Број и

³⁸ Члан 10. Уредбе е-CODEX.

³⁹ Члан 11, т. 1, 3. и 4. Уредбе е-CODEX.

⁴⁰ Члан 12, т. 1. и 2. Уредбе е-CODEX.

⁴¹ Члан 13, т. 1. Уредбе е-CODEX.

⁴² Члан 15, т. 1. Уредбе е-CODEX.

врсту инцидената који утичу на безбедност функционисања овог система.⁴³ Однос права и технологије веома је сложен, што може правити сметње и код функционисања система е-CODEX. И код права и код технологије можемо као карактеристику издвојити различито функционисање логике. Технологија, али и право, ограничавају људско деловање. Главни циљ права је легитимност људских радњи које могу бити законите или незаконите. С друге стране, логика технологије је везана за чињеницу да ли нешто функционише или не. Као резултат тога, систем е-CODEX може бити функционалан са технолошке тачке гледишта, али да није правно ваљан, док правно легитимна технологија може бити технолошки бескорисна или неупотребљива. Због тога је веома важно, колико је то могуће, ставити нагласак на усклађивање временских разлика између технолошких и законских промена.⁴⁴ Систем е-CODEX обликован је тако да омогућава правно ваљану комуникацију у различитим правним областима. Систем је заснован на случајевима из праксе који су употребљиви и који обухватају прекограничне поступке, на којима се инфраструктура овог система заснива.⁴⁵ Али, овде морамо поставити питање ширине примене система е-CODEX. Наиме, да ли у једној земљи сва лица могу имати пун приступ овом систему или то могу чинити само преко специјализованих тела, односно судова?⁴⁶

7) ДАТУМ СТУПАЊА НА СНАГУ

Уредба е-CODEX ступила је на снагу двадесетог дана од дана објављивања у Службеном листу ЕУ, тј. 21.6.2022. године. Она је обавезујућа и директно се примењује у свим државама чланицама.⁴⁷

8) ИЗВОРИ

Amato, Rossana, Velicogna, Marco, "Cross-Border Document Service Procedures in the EU from the Perspective of Italian Practitioners – The Lessons Learnt and the Process of Digitalisation of the Procedure through e-CODEX", *Laws*, 2022, vol. 11, No. 6, p. 81. Интернет: <https://www.mdpi.com/2075-471X/11/6/81>, 8.7.2023.

⁴³ Члан 16, т. 1. и 2. Уредбе е-CODEX.

⁴⁴ Giampiero Lupo, Jane Bailey, "Designing and Implementing e-Justice Systems: Some Lessons Learned from EU and Canadian Examples", *Laws* 2014, 3, 353–387, p. 356. Интернет: <https://www.mdpi.com/2075-471X/3/2/353> 11.7.2023.

⁴⁵ Giampiero Lupo, Jane Bailey, *op. cit.*, p. 364.

⁴⁶ *Ibid.*, p. 366.

⁴⁷ Члан 21. Уредбе е-CODEX.

- Brocca, Luca, "Towards e-Justice: European and National Experiences", 21. September 2022. Интернет: <https://just-access.de/towards-e-justice-european-and-national-experiences/>, 8.7.2023.
- "Council Decision of 28 May 2001 establishing a European Judicial Network in civil and commercial matters 2001/470/EC", *Official Journal of the European Communities* L 174, 27/06/2001.
- Чоловић, Владимир, „Судска сарадња у грађанским и трговачким стварима”, *Усклађивање права Републике Србије са правним тековинама ЕУ: приоритети, проблеми, перспективе*, Институт за упоредно право, Београд 2012.
- Dimitrov, George G., "E-justice as adopted in Bulgaria", *Digital Evidence and Electronic Signature Law Review*, 2013, No. 10. Интернет: <https://sas-space.sas.ac.uk/5551/1/2027-2917-1-SM.pdf>, 10.7.2023.
- Lupo, Giampiero, Bailey, Jane, "Designing and Implementing e-Justice Systems: Some Lessons Learned from EU and Canadian Examples", *Laws*, 2014, No. 3. Интернет: <https://www.mdpi.com/2075-471X/3/2/353>, 11.7.2023.
- Onțanu, Elena Alina, "The Digitalisation of European Union Procedures: A New Impetus Following a Time of Prolonged Crisis", *Law, Technology and Humans*, 2023, vol. 5, No. 1. Интернет: <https://lthj.qut.edu.au/>, 10.7.2023.
- „Приручник о европском праву у подручју приступа правосуђу”, Агенција ЕУ за темељна права, Вијеће Европе. Интернет: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Handbook_access_justice_HRV, 11.7.2023.
- Прља, Драган, Савовић, Миодраг, „Е-маил као доказно средство у упоредном праву”, *Страни правни живот*, 2009, бр. 2.
- "Regulation (EC) No 1896/2006 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 creating a European order for payment procedure", *Official Journal of the European Communities* L 399, 30.12.2006.
- "Regulation (EC) No 861/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 establishing a European Small Claims Procedure", *Official Journal of the European Communities* L 199, 31.7.2007.
- "Regulation (EU) 2022/850 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2022 on a computerised system for the cross-border electronic exchange of data in the area of judicial cooperation in civil and criminal matters (e-CODEX system), and amending Regulation (EU) 2018/1726 (Text with EEA relevance)", *Official Journal of the European Communities* L 150, 1.6.2022.
- Reiling, Dory, Contini, Francesco, "E-Justice Platforms: Challenges for Judicial Governance", *International Journal for Court Administration*, 2022, vol.13, Issue 1.
- Рељановић, Марио, „Информационе технологије и изазови у реформи радног права”, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 2020, vol. 2.

Станивуковић, Маја, Живковић, Мирко, *Међународно приватно право*, општи део, Београд 2004.

Taal, Sandra, Groustra, Josje, Kolitsi, Zoi, Steigenga, Ernst, Velicogna, Marco, "Connecting the European e-Justice Community: Towards a New Governance Model for e-CODEX", *Public Sciences & Policies*, vol. V, n.º 1, 2019.

„Закон о електронском документу, електронској идентификацији и услугама од поверења у електронском пословању”, *Службени гласник Републике Србије* бр. 94/2017 и 52/2021.

„Закон о ратификацији Европске конвенције о обавештењима о страном праву”, *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори* бр. 7/91.

9) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

Република Србија се у задњој деценији успешно прилагођава новим начинима комуникације у другим земљама, под којима подразумевамо примену ИКТ и употребу електронских докумената. Кад је у питању елемент иностраности Република Србија није чланица ЕУ, што значи да се не може применити систем е-CODEX, али је чињеница да ће се правосуђе у Србији томе лако прилагодити, имајући у виду увођење различитих система за електронску комуникацију у нашој земљи. То значи да се још увек примењују општа правила када је у питању достављање докумената надлежним органима у другим земљама везаних за судски спор, односно правила која су дефинисана међународним конвенцијама које је Република Србија потписала. Кад смо рекли да постоји основ за једноставно прилагођавање нашег правосуђа електронском начину комуникације и примени ИКТ, мислили смо, пре свега, на Закон о електронском документу, електронској идентификацији и услугама од поверења у електронском пословању.⁴⁸ Законом се дефинише шта представљају електронско пословање, електронски облик докумената, електронска трансакција, интероперабилност, што омогућава да се Република Србија укључи у увођење и примену електронских система.⁴⁹ Затим, овим Законом се дефинише пуноважност електронског документа, његова доказна снага, као и писмена форма.⁵⁰ То значи да овај документ има статус доказног средства, што се не може оспорити. Такође, Законом се одређује шта представља оригинал и копију електронског документа, затим како се оверава дигитализовани акт, шта представља електронску идентификацију, затим интероперабилност техничких система, а што се односи и на прекограничну

⁴⁸ „Закон о електронском документу, електронској идентификацији и услугама од поверења у електронском пословању”, *Службени гласник Републике Србије* бр. 94/2017 и 52/2021.

⁴⁹ Члан 1. Закона о електронском документу

⁵⁰ *Ibid.*, Члан 7.

комуникацију. Осим тога, овај Закон наводи врсте услуга од поверења. Навешћемо само неке: издавање квалификованих сертификата за електронски потпис, издавање сертификата за електронски печат, електронска достава, електронско чување докумената итд. Видимо да је Република Србија регулисала најважнија питања која су битна за примену електронске комуникације у правосуђу. Чињеница да је дефинисан електронски документ и његова доказна снага представља основ за дефинисање осталих елемената потребних за функционисање наведеног начина комуникације. Сигурно је да ће ова правила наћи своје место и у дефинисању прекограничне комуникације, што је неопходно због ефикаснијег вођења поступака са елементом иностраности. Такође, системи као што су електронска табла, е-суд, и други који су уведени у Републици Србији, допринеће да се слични системи дефинишу и у области прекограничне размене података.

THE E-CODEX SYSTEM WITH REFERENCE TO THE E-JUSTICE SYSTEM

Abstract: One of the objectives of the functioning of the EU is the unification of the rules of court procedure, that is, international legal assistance, which, among other things, refers to the cross-border exchange of documents and data concerning court and other cases. In the 1992 Treaty establishing the EU, this issue was more closely defined, and in the 1997 Treaty of Amsterdam, judicial cooperation was included within the First Pillar of the EU, which enabled the adoption of acts that have a supranational character in this area. Given that this is a very important component of the functioning of court proceedings with an element abroad, there was a need to define instruments that will contribute to the efficient exchange of documentary and informational data. One of those instruments is digitization, which contributed to the development of the e-justice system and later to the establishment and development of the e-CODEX system. Regulation 2022/850 of the European Parliament and of the Council of May 30, 2022, on a computerised system for the cross-border electronic exchange of data in the area of judicial cooperation in civil and criminal matters, ensures effective access to justice by citizens and legal entities. The regulation was adopted to improve judicial cooperation in civil, commercial, and criminal matters between member states. This Regulation established the e-CODEX system, which defines the electronic exchange of data, which includes any content that can be transmitted in electronic form. In the paper, the author pays special attention to the analysis of the e-CODEX system and e-justice and their importance for the Republic of Serbia.

Keywords: e-CODEX system, e-justice system, digital standards, judicial cooperation.